

Ugdymo(si) šeimoje procesas: teorinis konceptas ir teisinis reglamentavimas

Edita Naidaitė¹, Eglė Stasiūnaitienė²

¹ Kauno Maironio universitetinė gimnazija, Gimnazijos g. 3, 44286 Kaunas, edita.naidaite@vdu.lt

² Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, K. Donelaičio g. 52, 44244 Kaunas, egle.stasiunaitiene@vdu.lt

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas ugdymo(si) šeimoje proceso organizavimas Lietuvoje. Pasirinkta aprašomoji reiškinio tyrinėjimo prieiga, taikant iš dalies struktūrizuotos turinio (angl. *content*) analizės metodiką. Straipsnio tikslas – išryškinti ugdymosi šeimoje sampratos ir proceso teisinio reglamentavimo diskusinius klausimus. Išanalizavus teisės aktus, darytina išvada, kad dokumentuose stokojama aiškaus ugdymo(si) šeimoje proceso dedamųjų reglamentavimo.

Esminiai žodžiai: *ugdytinis, šeima, ugdymas(is) šeimoje, ugdymo(si) šeimoje teisinis reglamentavimas.*

Įvadas

Ugdymo(si) šeimoje pradžia JAV ir Kanadoje siejama su praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio švietimo teoretiko ir mokyklų reformos šalininko Johno Holto idėjomis, teigiančiomis, kad mokyklose vyrauja slegianti emocinė aplinka, o ugdymu siekiama, kad vaikai atitiktų reikalavimus, keliamus samdomiems darbininkams (Knowles, Marlow, Muchmore, 2015).

Lietuvoje iki 2020 metų teisinės galimybės tėvų pasirinkimu ugdyti vaiką šeimoje (namuose) buvo sudaromos tik toms šeimoms (tėvams, globėjams, įtėviams), kurios turėjo raštišką gydytojų komisijos išvadą, kad vaikas turėtų būti ugdomas namuose. Lietuvos Respublikos (toliau – LR) teisiniuose dokumentuose sąvoka „namų mokymas“ (angl. *homeschooling*) apibrėžta kaip mokymas, skiriamas besimokančiajam, kuriam dėl ligos ar patologinės sveikatos būklės nėra galimybių lankyti mokyimo įstaigą (LR Švietimo, mokslo

ir sporto ministro 2012-09-26 įsk. Nr. V-1405). Besimokančiajam namuose sudaromos sąlygos mokytis pagal bendrojo ugdymo programą, o švietimo įstaigos darbuotojai ateina į mokinio namus, veda pamokas, teikia konsultacijas, vertina ugdytinio mokymosi pasiekimus.

2019 m. gruodžio 3 d., priėmus Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 papildymą 31-1 straipsniu, apibrėžta ugdymo šeimoje sąvoka (angl. *homeschooling*, *home education*) ir teisiškai apibrėžta galimybė vaikams būti ugdomiems šeimoje. Toks ugdymas suprantamas kaip savarankiškas ugdymo(si) organizavimo būdas, kai vaikas yra ugdomas šeimos ir bendruomenės aplinkoje, pasitelkiant įvairias ugdomasias priemones. Šios aplinkybės leidžia vaikui būti ugdomam ir ugdytis savu tempu, atsižvelgiant į individualius jo poreikius ir pomėgius.

Lietuvoje ugdymo(si) šeimoje problematika yra mažai tyrinėta, todėl žemiau trumpai aptarsime apibendrintus užsienio šalių mokslinių tyrimų ir praktikos rezultatus.

Prieš keletą dešimtmečių Rudner (1999) atliko mokslinį tyrimą, kuriuo siekė išsiaiškinti, kaip ugdymas(sis) šeimoje veikia vaikų akademinės žinias ir mokymosi pasiekimus. Buvo tirta 20 tūkst. JAV šeimose ugdomų vaikų ir analizuojami jų mokymosi pasiekimai. Mokslininkui pavyko nustatyti, kad šeimose ugdomų vaikų pasiekimai, lyginant su ugdomų mokyklose, buvo statistiškai reikšmingi, t. y. aukštesni skaitymo, kalbų, matematikos, socialinių ir gamtos mokslų, informacinių technologijų srityse. Maždaug po dešimtmečio Ray (2010) atliko labai panašų tyrimą, kuriame dalyvavo beveik 12 tūkst. JAV šeimose ugdomų vaikų. Mokslininkas nustatė, kad šeimose ugdomų vaikų skaitymo, kalbų, matematikos, socialinių ir gamtos mokslų pasiekimai buvo aukštesni lyginant su ugdomų mokyklose. Pristačius tyrimų rezultatus švietimo bendruomenei, kilo nemažai diskusijų dėl tiriamųjų atrankos – esą vaikai buvo atrenkami tik iš pasiturinčių, išsilavinusių ir gyvenančių finansiškai aprūpintose šeimose. Be to, tyrime dalyvaujantys asmenys mokėjo nustatytą mokesį. Nepriklausomų mokslininkų grupė Martin-Chang, Gould ir Meuse (2011) tyrė 74 Kanados šeimose ir mokyklose ugdomus mokinius. Mokinių akademiniam pasiekimams įvertinti panaudojo standartizuotas mokinių pasiekimų patikrinimo užduotis, kurias taikė savo tyrimuose Rudner (1999) bei Ray (2010). Martin-Chang ir jo kolegų organizuotame eksperimente mokinių pasiekimai buvo tikrinami nemokamai, todėl šiame tyrime dalyvavo įvairios socialinės padėties šeimų vaikai. Tyrėjai šeimose ugdomus vaikus suskirstė į grupes pagal tai, kokie ugdymo(si) metodai buvo taikomi. Viena tiriamųjų grupė buvo ugdoma taikant aiškią struktūrą turinčius ugdymo(si) metodus. Kitoje grupėje buvo tiriami ugdytiniai, kuriems ugdyti buvo pasitelkiami ugdymo(si) metodai, neturintys struktūros. Išryškėjo, kad tų ugdytinių, kurie mokėsi taikant struktūruotus ugdymo(si) metodus, pasiekimai buvo statistiškai reikšmingai aukštesni nei taikant nestruktūruotus ugdymo(si) metodus. Šio tyrimo metodologija buvo geriau pagrįsta nei Rudner ir Ray tyrimų, tačiau galimybę daryti apibendrinimus apie šeimose ugdomų vaikų akademinis pasiekimus riboja labai maža tyrimo imtis. Belfield (2005) atliko mokinių, ugdomų šeimose ir valstybinėse

bei privačiose įstaigose, 11 egzaminų palyginamąją rezultatų analizę (angl. *Scholastic Aptitude Test*). Tyrime buvo analizuojami 330 tūkst. mokinių testų rezultatai ir statistiškai reikšmingų skirtumų tarp tyrimo dalyvių grupių rezultatų nerasta.

Carlson (2020) savo tyrimo ataskaitoje pristatė ugdymosi šeimoje problemas, mokymosi pasiekimų vertinimo praktiką. Renzulli, Werum, Kronberg (2020) moksliniame straipsnyje išryškino mokymosi šeimoje teisinę reguliavimo situaciją, susijusią su teisėkūra ir teisminėmis tendencijomis. Haq, Asbari, Sukriyah, Novitasari, Abadiyah (2022) tyrinėjo transformuojančios lyderystės, motyvacijos ir savęs veiksmingumo ryšį su ugdymo(si) šeimoje kontekstu. Nemaža dalis naujausių mokslinių straipsnių analizuoja ugdymo(si) šeimoje COVID-19 pandemijos kontekste problematiką (Petts, Carlson, Pepin, 2021; Zhao, Xiao, Sun ir kt., 2020). Mokslininkus domina, kokį poveikį pasirinkimui vaikus ugdyti šeimoje turėjo rekomenduotina vaikų vakcinacija nuo COVID-19 viruso ir nuolatinis testavimas ugdymo įstaigose (Mohanty, Joyce, Delamate, Klein ir kt., 2020).

Šio *straipsnio tikslas* – apibrėžti LR ugdymo(si) šeimoje sampratą, išryškinant ugdymosi šeimoje proceso teisinio reglamentavimo diskusinius klausimus.

Tyrimo tikslui pasiekti keliami uždaviniai:

Apibrėžti ugdymosi šeimoje sampratą, išryškinant ugdymo įstaigos ir šeimos funkcijas bei atsakomybę;

Pristatyti ugdymosi šeimoje organizavimo užsienio šalyse apibendrintos praktikos aspektus;

Išanalizuoti LR ugdymo(si) šeimoje procesą reglamentuojančių teisinių dokumentų turinį, išryškinant diskusinius klausimus.

Tyrimo metodika. Tyrimo tikslui pasiekti buvo pasirinkta aprašomoji reiškinio tyrinėjimo prieiga, naudojant iš dalies struktūruotos turinio (angl. *content*) duomenų analizės metodiką. Aprašomoji mokslinių šaltinių ir dokumentų turinio analizė taikyta siekiant atsakyti į tyrimo klausimus: Kaip suprantamas ugdymas(is) šeimoje? Kaip yra teisiškai reglamentuojamas ugdymo(si) šeimoje procesas Lietuvoje?

Atliekant tyrimą buvo remtasi objektyvių mokslinių ir teisinių šaltinių turinio bei teksto charakteristikų identifikavimu ir įvertinimu. Charakteristikomis buvo laikyta informacijos tam tikra tema dažnis, temų, skirtų tiriamai problemai analizuoti, atitikimas keliamiems tyrimo klausimams, tiriamosios problemos paminėjimo ir analizės faktinė medžiaga. Atrankos elementais laikytos sąvokos ir kontekstai, apibrėžiantys tyrinėjamą reiškinį ir susiję su ugdymo(si) šeimoje procesu ir šio proceso teisiniu reguliavimu. Teisinių dokumentų, reglamentuojančių vaiko ugdymą šeimoje Lietuvoje, paieška buvo vykdoma naudojant raktinius žodžius bei jų junginius: ugdymas šeimoje Lietuvoje; ugdymas šeimoje ir teisinis reglamentavimas; ugdymas šeimoje ir dokumentai. Daugiausia informacijos rasta atskirų savivaldybių oficialiuose tinklapiuose, LR Seimo dokumentų paieškos puslapyje (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>). Mokslinių straipsnių paieška buvo vykdoma naudojant Education Source (EBSCO), Eric (EBSCO), SAGE Journals online, Cambridge Core, Springer e-books collections (education collection)

mokslinių šaltinių bazes. Duomenų paieškai atlikti buvo naudojami raktiniai žodžiai ir junginiai: homeschooling; homeschooling vs school learning; homeschoolin and parents; homeschooling study; homeschooling and achievements; homeschooling and pandemic. Mokslinė informacija taip buvo renkama iš oficialių valstybinių svetainių arba Europos Sąjungos institucijų svetainių, pvz., OECD, Eurydice. Paieškai buvo naudojami raktiniai žodžiai bei jų junginiai: homeschooling in EU countries, homeschool law in EU countries; homeschooling regulation in EU countries, homeschooling and possibilities in EU.

Tyrimo duomenys gauti išanalizavus 8 teisės aktų dokumentus, 4 mokslinių tyrimų ataskaitas ir 24 mokslines publikacijas. Tyrimas atliktas 2021–2022 metais.

Ugdymo(si) šeimoje samprata

Skiriamos trys ugdymo(si) ne mokykloje formos: nuotolinis mokymas(is), mokymas(is) namuose bei ugdymas(is) šeimoje. Nuotolinis mokymas(is) dažniausiai organizuojamas tada, kai toks poreikis atsiranda laikinai į užsienį išvykusiems ar nuolat užsienyje gyvenantiems šalies mokiniams. Švietimo įstaiga, suderinusi su Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, organizuoja ugdymo(si) procesą taip, kad mokinys galėtų mokytis per nuotolį, t. y. mokinys jungiasi į pamokas, konsultacijas, dalyvauja mokymo(si) procese, atlieka paskirtas užduotis ir siunčia jas mokytojams. Teisę organizuoti mokymąsi nuotoliniu būdu turi tik keletas Lietuvos ugdymo įstaigų.

Mokymas, skiriamas besimokančiajam dėl ligos ar patologinės būklės nelankančiam ugdymo įstaigos, poįstatyminiuose Lietuvos teisės aktuose apibrėžiamas kaip namų mokymas(is). Namų mokymą(si) skiria medikų sudaryta komisija; švietimo darbuotojai lanko besimokantįjį namuose. Šią ugdymo formą gali organizuoti visos Lietuvoje veikiančios ugdymo įstaigos. Namų mokymą(si) bei nuotolinį mokymą(si) iš esmės organizuoja ugdymo įstaiga, kuri yra atsakinga už ugdymo organizavimą, kokybę, užduočių parengimą, priemones, mokytojų konsultacijas ar lankymąsi namuose ir pan.

Ugdymas(is) šeimoje vykdomas tada, kai vaiko ir jo tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu ugdymas pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrąsias programas yra organizuojamas namų aplinkoje. Sutartis su šeimomis, kurios nusprendžia rinktis tokią ugdymo formą, sudaro mokyklos, savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu įpareigotos teikti tokio pobūdžio ugdymą. Šiuo atveju tėvams (globėjams) tenka visa atsakomybė už ugdymo(si) procesą bei jo kokybę.

Moksliniuose straipsniuose, skirtuose ugdymo(si) šeimoje tematikai analizuoti, išskiriama esminė priežastis, kodėl tėvai renkasi vaikų ugdymą(si) šeimoje: jie siekia savo vaikams vertybėmis grįsto ugdymo(si), kuris paruoštų juos ateičiai. Tėvai išsako nuostatą, jog formalios ugdymo įstaigos yra orientuotos į ugdytinio mokymosi pasiekimus, o esmine užduotimi laiko ugdytinio pa(si)rengimą išlaikyti egzaminus (Apriliana, Icmi and Suryono, 2019).

Kaur (2018) metais atliko tyrimą, siekdamas išsiaiškinti pagrindines priežastis, lemiančias šeimos apsisprendimą vaiką ugdyti šeimoje, o ne ugdymo įstaigoje. Autorius pažymėjo, kad priežastys, lemiančios tokį apsisprendimą, gali būti labai skirtingos. Tai šeimos gyvenimo būdas, įsitikinimai ir vertybinės nuostatos, vaiko asmeninės savybės, asmeninis požiūris į švietimo sistemą. Vienos šeimos galvoja, kad vaikui namų aplinka yra palankesnė ir per trumpesnę laiką jis gali išmokyti daug daugiau bei pasiekti aukštesnių akademinų pasiekimų: mokantis aktyviai, jam nereikės tiek daug laiko sėdėti suole. Pažymima, kad tėvai rūpinasi savo vaiko emocine aplinka ir nori ją suteikti, – juos gąsdina mokykloje paplitusi patyčių kultūra. Dar viena priežastis yra ta, kad šeimos siekia kuo daugiau laiko skirti reikiamoms savo vaiko kompetencijoms įgyti, ugdant šeimoje labiau atsižvelgiama į vaiko interesus, sudaromos galimybės patirti įvairesnes, turtingesnes mokymosi patirtis nei mokykloje (žr. 1 lentelė).

1 lentelė

Ugdymo(si) šeimoje pranašumai ir trūkumai (Kaur, 2018)

Ugdymo(si) šeimoje pranašumai	Ugdymo(si) šeimoje trūkumai
Ugdymo turinys ir darbotvarkė planuojami laisvai, pagal poreikį;	Dažniausiai vienam iš tėvų nebelieka laiko savo saviraiškos, socialiniams, kultūriniais poreikiams tenkinti;
Vaikas mokosi jam priimtinu tempu;	Vaiko ugdymas(is) šeimoje reikalauja ne tik laiko, tačiau ir daug finansinių išteklių, dėl kurių šeima gali susidurti su finansiniais sunkumais;
Vaikas turi galimybę mokytis sau priimtinu tempu, jam parenkami patys tinkamiausi ir priimtinausi mokymo(si) būdai;	Tokia ugdymo(si) forma labai dažnai apriboja vaiko socializacijos galimybes, kai kalbama apie bendras veiklas su bendraamžiais (varžybos, mokyklos renginiai ir pan.);
Saugi aplinka vaikui leidžia labiau atsiskleisti;	Ugdymas(is) šeimoje yra nesuprantamas ir dažnu atveju nepriimtinas visuomenei.
Vaikas jaučiasi saugus ir įgyja įvairialypės patirties;	
Šeimoje stiprinami ryšiai, atsiranda daugiau laiko bendrauti, bendravimas yra atviresnis;	
Leidžia lengviau planuoti šeimos atostogas, išvykas;	
Atsiranda galimybė vaikui diegti tas vertybes, kurios yra svarbios jo šeimai;	
Vaikas ugdomas pagal tėvų religinius, etinius įsitikinimus bei gyvenimo filosofiją.	

Taigi, kalbant apie mokymosi pasiekimus, nėra aiškios tendencijos, jog ugdymas(is) šeimoje yra akivaizdžiai pranašesnis už ugdymą(si) švietimo įstaigoje. Pristatytų mokslinių tyrimų rezultatai atskleidžia, kad tėvai, kurie renkasi vaikus ugdyti šeimoje, siekia sudaryti puikias ugdymo(si) sąlygas bei užtikrinti, kad jų vaikai pasiektų pakankamų akademinų rezultatų. Pažymėtina, kad svarbu numatyti ir aiškiai teisiškai reglamentuoti saugiklius, ginančius ugdytinų interesus, kada yra koreguojamas ugdymo(si) šeimoje procesas bei prireikus ugdytiniai grąžinami į ugdymo įstaigą.

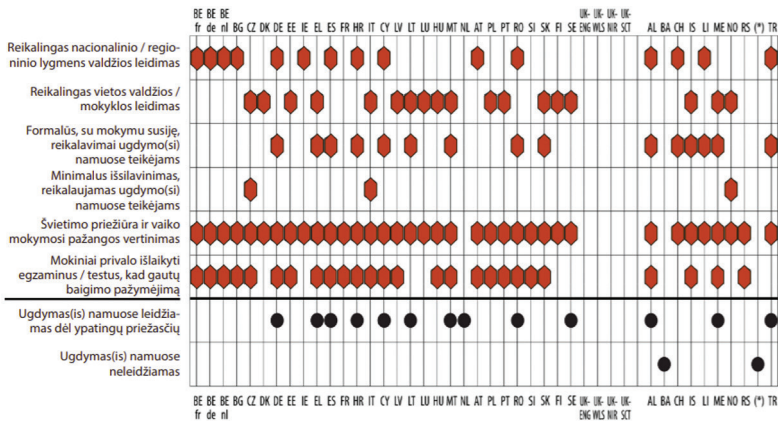
Europos šalių patirtis organizuojant ugdymą(si) šeimoje

2020–2021 yra pirmieji mokslo metai, kai Lietuvoje gyvenančios šeimos gali rinktis ugdymo(si) šeimoje formą. Šis procesas yra įteisintas 36 iš 38 Europos šalių (išskyrus Bosniją ir Hercegoviną bei Šiaurės Makedonijos Respubliką). Ugdymas(is) šeimoje 13-oje iš 36 šalių gali būti organizuojamas tik dėl ypatingų priežasčių – dažniausiai dėl sveikatos problemų. Kitos išskirtinės priežastys, susijusios su siekiu vaiką ugdyti namuose, gali būti tėvų religinės, filosofinės pažiūros, šeimos mobilumas.

Užsienio valstybėse sąvoka „ugdymasis šeimoje“ vartojama apibendrintai ir turi trejų reikšmę: vaiko ugdymą(si) namuose gavus medikų rekomendacijas dėl sveikatos, vaiko ugdymą(si) nuotoliniu būdu dėl tėvų darbo pobūdžio (pvz., komandiruočių) ir tėvams apsisprendus ugdyti vaiką šeimoje.

1 paveikslas

ES šalių reikalavimai, norintiems vaiką ugdyti šeimoje arba namuose

Pastaba: Lietuvoje nuo 2020 m. birželio 1 d. įteisintas vaiko ugdymas(is) šeimoje tėvų pageidavimu.

Šaltinis: Švietimo problemos analizė, 2020

Europos šalyse keliami skirtingi reikalavimai šeimoms, norinčioms ugdyti vaiką šeimoje (1 pav.):

- Reikalingas nacionalinio ir (ar) regioninio lygmens valdžios leidimas;
- Reikalingas vietos valdžios ir (ar) mokyklos leidimas;
- Formalūs, su mokymu susiję, reikalavimai ugdymo(si) namuose teikėjams;
- Minimalus išsilavinimas, reikalaujamas ugdymo(si) namuose teikėjams;
- Švietimo įstaigos priežiūra ir vaiko mokymosi pažangos vertinimas;
- Mokiniai privalo išlaikyti egzaminus ir (ar) testus, kad gautų mokslo baigimo pažymėjimą;
- Ugdymas(is) namuose leidžiamas dėl ypatingų priežasčių (namų mokymas).

Priežastys, dėl kurių vaikams leidžiama ugdytis namuose, kiekvienoje šalyje yra skirtingos. Vokietijoje leidžiama ugdyti vaiką šeimoje, jei jis turi judėjimo negalią. Ispanijoje vaikas ugdomas namuose, kai yra gaunamas gydytojų sprendimas. Kipre leidžiama šeimoje ugdyti vaikus tik tada, jei jie yra įtraukti į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų sąrašą ir pan. (Eurydice, 2018).

Daugelyje šalių nėra nustatyti formalūs su išsilavinimu susiję reikalavimai ugdytojams, kai pasirenkama vaiką ugdyti namuose. Slovakijoje, Šveicarijoje ir Lichtenšteine asmenims, ugdantiems vaikus namuose, keliami tokie patys su pedagogine kvalifikacija susiję reikalavimai, kaip ir mokytojams. Čekijos Respublikoje, Italijoje ir Norvegijoje nustatyti minimalūs reikalavimai tokių ugdytojų išsilavinimui. Čekijos Respublikoje reikalaujama, kad asmuo, ugdantis vaiką šeimoje pagal pradinio ugdymo programą, būtų įgijęs ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą, o ugdantis vaiką pagal pagrindinio ugdymo programą – ne žemesnį kaip bakalauro lygmens išsilavinimą. Italijoje ugdytojai turi turėti tam tikrų techninių įgūdžių ir finansines galimybes ugdyti vaiką šeimoje. Norvegijoje nėra reikalavimo tėvų formaliam išsilavinimui, tačiau jie turi turėti žinių ir gebėjimų, reikalingų vaiko ugdymui(si) šeimoje, kurių tinkamumą nustato savivaldybė (Eurydice, 2018). Tėvų, kurie renkasi vaiką ugdyti šeimoje, išsilavinimo problema yra aktuali mūsų šaliai – Lietuvoje nėra jokių išsilavinimo reikalavimų tėvams. Net jei tėvai neturi pagrindinio ar vidurinio išsilavinimo, jie turi teisę nuspręsti, kaip ugdyti savo vaiką. Klausimyne, kurį tėvai privalo užpildyti raštu, pateikti klausimai tėvams akivaizdžiai reikalauja pedagoginių žinių (metodai, aplinkos, ugdymosi tvarkaraščiai ir pan.), tačiau nėra aiškių reikalavimų, kurie užtikrintų objektyvų klausimyno užpildymą. Teisiniai dokumentai nenumato tėvų ar globėjų kompetencijų ugdyti savo vaiką šeimoje patikros.

Visose Europos šalyse (išskyrus Nyderlandus ir Jungtinę Karalystę) yra vykdoma ugdymo(si) namuose priežiūra. Ugdymo(si) šeimoje priežiūrą gali vykdyti mokyklų inspektoriai, savivaldybė, tačiau dažniausiai tokią priežiūrą vykdo mokykla. Šį modelį pritaikė ir Lietuva. Daugumoje šalių švietimo įstaigos periodiškai vykdo tik mokymosi pasiekimų stebėseną. Pavyzdžiui, Čekijos Respublikoje šeimoje ugdomų mokinių mokymosi pažanga tikrinama kiekvieną semestrą. Prancūzijoje mokinio pasiekimai tikrinami kas mėnesį, pradedant nuo trečio mėnesio, kai oficialiai buvo deklaruotas vaiko ugdymas(is) šeimoje, Juodkalnijoje – kiekvieną semestrą arba kartą per metus, – tai nusprendžia mokykla (Eurydice, 2018). Yra šalių, kuriose neapsiribojama vien tik vaikų pasiekimų patikrinimu – ugdytiniai lankomi namuose. Tokius stebėsenos modelius yra pritaikiusi Prancūzija, Belgija, Norvegija. Šių vizitų metu tikrinami mokinio pasiekimai ir, siekiant užtikrinti ugdymo(si) kokybę, peržiūrima medžiaga, iš kurios vaikas mokosi, įvertinama aplinka, kurioje ugdosi ir pan.

Europos Komisijos parengtoje ataskaitoje „Home Education Policies in Europe: Primary and Lower Secondary Education“ (2018) išryškintas diskusinis klausimas, svarbus visoms šalims: ar ugdymo(si) kokybę tikrinanti institucija yra pasirengusi toleruoti tam tikrus pateisinamus mokymosi pažangos netolygumus ir kokių mastu?

Nors tėvai turi įrodyti, kad ugdo tų dalykų, kurių reikalauja švietimą reglamentuojantys teisės aktai ir ugdymo programos, prižiūrinčios institucijos privalo gerbti tėvų ir (arba) mokinio ugdymo(si) pasirinkimo laisvę (Eurydice, 2018).

Daugumoje Europos šalių, pastebėjus, kad namuose ugdomo mokinio mokymosi pažanga yra nepakankama, jis yra gražinamas mokyti į mokyklą. Tokia tvarka galioja ir Lietuvoje.

Ugdymo(si) šeimoje LR teisinis reglamentavimas ir diskusiniai klausimai

Lietuvos Respublikoje nuo 1991 m. mokiniai dėl sveikatos problemų turėjo galimybę ugdytis ne ugdymo įstaigoje. 1997 m. Lietuvoje įteisinta savarankiško mokymosi organizavimo tvarka. Nuo 1998 m. sausio 1 d. mokiniams buvo sudaryta galimybė mokyti savarankiškai nelankant ugdymo įstaigos, tačiau esminis skirtumas nuo dabartinio Įstatymo pakeitimo, atveriančio galimybę ugdyti vaiką šeimoje, yra tas, kad už vaikų, besiuogančių savarankiškai, ugdymo kokybę buvo atsakinga mokykla. Savarankiškas mokymasis labiau atspindėjo dabartinę, poįstatyminius aktais nustatytą galimybę, – mokyti namuose dėl sveikatos problemų. Deja, tokio mokymosi galimybė panaikinta 2012 m.

2019 m. gruodžio 3 d. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo Nr. I-1489 papildytas 31¹ straipsniu įstatymas Nr. XIII-2593, kuriame numatoma galimybė organizuoti ugdymo(si) procesą šeimoje. Įstatymo pakeitimas įsigaliojo 2020 m. birželio 1 d., o nuo 2020 m. rugsėjo 1 d. juridinės nuostatos pradėtos taikyti praktikoje. Remiantis ŠMSM pateikta informacija, ugdymasis šeimoje 2020 m. galėjo būti aktualus 100–200 Lietuvos mokinių. Šio įstatymo pirmajame punkte numatyta, kad vaikas jo paties ir jo tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu gali pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrąsias programas būti ugdomas (ugdytis) šeimoje. Įdomu tai, kad iki 14 metų amžiaus vaikui atstovauja tėvai (globėjai, rūpintojai), o 14–18 metų vaikas, turėdamas tėvų (rūpintojų) rašytinį sutikimą, su pasirinkta ugdymo įstaiga sutartį gali sudaryti pats.

Aptarus kai kuriuos juridinius aspektus, kyla keli klausimai diskusijai. Pirmasis klausimas yra susijęs su ugdytinių amžiumi: jei ugdytinis nuo 14 iki 18 metų neturi veiksnio apribojimų, ar jis pats gali nuspręsti, kokią ugdymosi formą jam rinktis? Antra, kodėl nėra apibrėžta galimybė globėju (rūpintoju) tapti fiziniam asmeniui, kuris nėra susijęs jokiais giminystės ryšiais su vaiku iki 18 metų, tačiau yra baigęs globėjų kursus ir turi galimybių bei noro tapti globėju ar rūpintoju?

1996 m. kovo 14 d. LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 (aktuali redakcija 2021-03-01) I skyriaus 2 straipsnyje, kuriame apibrėžiamos pagrindinės šio įstatymo sąvokos, 12 dalyje apibrėžiami „Vaiko atstovai pagal įstatymą – vaiko tėvai, vaiką įvaikinusi, – tėviai, nustačius globą ar rūpybą, – globėjai ar rūpintojai, įstatymų nustatytais atvejais – valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija“. Taigi, atkreiptinas

dėmesys, kad 2019 m. gruodžio 3 d. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo Nr. I-1489 papildymo 31¹ straipsniu įstatyme Nr. XIII-2593 nėra nustatyti visi vaiką galintys atstovauti asmenys – tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai – išskirtinės teisės 1 straipsnio dalyje numatytos tik tėvams, globėjams ir rūpintojams, o antroje tik tėvams ir rūpintojams.

Analizuojant susijusius teisės aktus bei poįstatyminius dokumentus, atsakymo, kodėl globėjų teisė pasirašyti sutikimą dėl ugdymosi šeimoje formos pasirinkimo vaikui nuo 14 iki 18 metų išnyksta, rasti nepavyko (2019 m. gruodžio 3 d. LR Švietimo įstatymo Nr. I-1489 papildymas 31¹ straipsniu įstatymo Nr. XIII-2593, antra dalis). Niekur nėra įtvirtinta nuostata, kad vaikas nuo 14 iki 18 metų turi teisę pats pasirinkti ugdymo formą be jam teisiniu pagrindu atstovaujančių asmenų sutikimo, tačiau pagal įstatymą – tai gali padaryti tik tėvai arba rūpintojai (kai vaikas yra riboto veiksnumo).

Pasirinkus ugdymo šeimoje formą, ugdytinis ar jam atstovaujantys asmenys privalo sudaryti sutartį su ugdymo įstaiga, kuri pagal savo nuostatus ar įstatus turi teisę tokią ugdymo formą organizuoti. Ugdydamasis šeimoje vaikas turi galimybę baigti ugdymo įstaigą bei gauti tai patvirtinančius dokumentus, t. y. ugdantis šeimoje įgytas išsilavinimas prilyginamas mokyklos baigimo išsilavinimui.

LR švietimo, mokslo ir sporto ministerijos parengto Ugdymosi šeimoje įgyvendinimo tvarkos aprašo (2020 m.) (toliau – Aprašas) I skyriaus 4 dalyje nurodyta, kad vaikų ugdymą, pasirinkus ugdymosi šeimoje formą, padeda organizuoti valstybinė, savivaldybės, nevalstybinė ikimokyklinio ugdymo mokykla ir bendrojo ugdymo mokykla, kurios nuostatuose (įstatuose) įteisintas pavienio mokymosi forma ugdymosi šeimoje mokymo proceso organizavimo būdas. Vadinas, jei teisėti vaiko atstovai pageidauja pasirinkti tokią formą, tikėtina, kad vaikas bus priskirtas mokyklai, esančiai savivaldybėje, kurioje jis gyvena (nors toks reikalavimas teisės aktuose nėra nurodytas), ir turinčiai teisę organizuoti ugdymą tokia forma. Yra atvejų, kai savivaldybėse (pvz., Vilkaviškio raj., Kalvarijos savivaldybė) yra tik po vieną ugdymo įstaigą, su kuria gali būti sudaryta ugdymo(si) šeimoje sutartis pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio bei vidurinio ugdymo bendrąsias programas. Kitose savivaldybėse situacija yra panaši: Šilutėje, Kupiškėje yra 2 ugdymosi įstaigos, Zarasų savivaldybėje – 3 ugdymo įstaigos. Tik Kauno, Vilniaus, Klaipėdos savivaldybės turi daugiau patvirtintų ugdymo įstaigų, kurios gali organizuoti ugdymą tokia forma. Daroma prielaida, kad jei tėvai norėtų pasirinkti ugdyti vaiką šeimoje, kai kuriais atvejais jie būtų įpareigoti vykti į ugdymo įstaigą, smarkiai nutolusią nuo jų gyvenamosios vietos, pvz., kitame savivaldybės gale. Savivaldybės teritorija gali būti pakankamai didelė, todėl kyla klausimas: ar nevertėtų kiekvienai ugdymo įstaigai suteikti teisę (papildant įstatus ar nuostatus) organizuoti ugdymo(si) procesą šeimoje. Juk esminis švietimo tikslas – būti arčiau vaiko bei šeimai suteikti visą reikalingą pagalbą. Šis klausimas aktualus kalbant apie konsultacijas ugdytiniui, socialinio pedagogo ar psichologo paslaugas, galimybę lankyti neformaliojo ugdymo užsiėmimus. Kokios galimybės mokiniui ugdymo įstaigoje lankyti neformaliojo ugdymo(si) užsiėmimus, aktyviai dalyvauti bendruomenės renginiuose, jei atstumas tarp

namų ir ugdymo įstaigos daugiau nei 50 km? Pažymėtina, kad savivaldybės turi teisę kasmet atnaujinti ugdymo įstaigų, kurioms suteikiama galimybė organizuoti ugdymo(si) šeimoje procesą, sąrašą.

Analizuojant ugdymą(si) šeimoje reglamentuojančius dokumentus, nepavyko rasti nustatytų kriterijų, kuriais remiantis savivaldybė atrenka mokyklas, galinčias organizuoti tokią ugdymo formą. Vienas iš faktorių – ugdymo įstaigos nuostatuose ar įstatuose numatytas nuotolinis ugdymas. Darytina prielaida, kad nuostatuose tokią galimybę buvo numatę vos keletas mokyklų Lietuvoje, nes iki Covid-19 pandemijos ir 2020 m. įsigaliojusių Švietimo įstatymo pakeitimų nuotolinis ugdymas nebuvo itin aktualus klausimas. Todėl kyla klausimas, ar savivaldybių švietimo, sporto ir kultūros skyriai savo nuožiūra parinko mokyklas, galinčias organizuoti ugdymą(si) šeimoje? Kokiais kriterijais (pvz., įstaiga lengvai pasiekiamą, turi virtualias ugdymosi aplinkas, turi stiprią specialistų komandą ir pan.) buvo vadovaujamosi? Nepavyko rasti viešai skelbiamų vykusių apklausų, diskusijų savivaldybėse, kuriose būtų sprendžiama, kokiais kriterijais remiantis ir kokioms mokykloms suteikti teisę organizuoti ugdymąsi šeimoje. Kiekvienos savivaldybės internetiniuose puslapiuose galima rasti jau priimtus administracijų direktorių sprendimus, kuriuose vienintelis sprendimo pagrįstumo dokumentas nurodomas Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas.

Dar vienas diskusinis klausimas, kurį norisi aptarti, – kaip vertinamos tėvų (įtėvių, globėjų, rūpintojų) galimybės mokinių ugdyti šeimoje ir kas yra atsakingas už ugdymo(si) kokybę? Tėvai, norintys pasirinkti ugdymo(si) šeimoje formą, privalo pateikti ugdymo įstaigai šiuos dokumentus: prašymas ugdymo įstaigai dėl ugdymo(si) šeimoje, tėvų (įtėvių, globėjų, rūpintojų) sutikimas dėl ugdymosi sąlygų šeimoje patikrinimo; užpildytas klausimynas tėvams (įtėviams, globėjams, rūpintojams) ir vaikui dėl ugdymo(si) šeimoje sąlygų. Taip pat svarbu pateikti Švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtintame Priešmokyklinio ugdymo tvarkos apraše (2020) nustatytos formos priešmokyklinio ugdymo pedagogo(-ų) ar jungtinės grupės ikimokyklinio ugdymo auklėtojo(-ų) rekomendaciją ar laisvos formos metinės vaiko individualios pažangos stebėjimo, fiksavimo ir vertinimo ataskaitą, vaiko mokymosi pasiekimus ar išsilavinimą patvirtinantį dokumentą. Tėvai privalo pateikti valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įgalioto teritorinio skyriaus, kurio veiklos teritorijoje gyvena šeima, informaciją apie tai, kad nebuvo nustatytas(-i) vaiko teisių pažeidimas (-ai), susijęs(-ę) su vaiko atstovo(-ų) pagal įstatymą, su kuriuo(-iais) jis gyvena, pareigų nevykdymu ar netinkamu jų vykdymu dėl narkotinių (ar psichotropinių) medžiagų, alkoholio vartojimo, smurto ar kitų vaiko atstovo (-ų) pagal įstatymą, su kuriuo (-iais) vaikas gyvena, veiksmų ar neveikimo, kurie gali turėti įtakos vaiko teisės į mokslą užtikrinimui, per pastaruosius dvejus metus. Taip pat informaciją apie tai, kad nebuvo (nėra) skirtos minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės vaikui ir (ar) nebuvo (nėra) taikoma atvejo vadyba per pastaruosius dvejus metus nuo tėvų (globėjų, rūpintojų) prašymo pateikti informaciją gavimo dienos.

Apraše nėra apibrėžta, ar šeima privalo kreiptis tik į savo savivaldybės, kurios teritorijoje gyvena, paskirtą ugdymo įstaigą, ar gali kreiptis į bet kurią, Lietuvos teritorijoje veikiančią įstaigą, turinčią teisę organizuoti tokio pobūdžio ugdymą(si). Dokumente nėra aiškiai nurodoma, kaip mokyklos sudaryta komisija iš mokyklos ir savivaldybės atstovų tikrina vaiko gyvenamąsias sąlygas, bendrauja su šeima, jei šeima pasirenka mokyklą, esančią kitoje savivaldybėje (pvz., už kelių šimtų kilometrų nuo gyvenamosios vietos) ir su ja sudaro ugdymo(si) šeimoje sutartį. Kitas svarbus aspektas – nėra apibrėžta, kokių veiksmų imasi visos suinteresuotos šalys (savivaldybė, vaikų teisių specialistai, mokykla ir t. t.), jei šeima, pasirinkusi ugdymo(si) šeimoje formą, viduryje mokslo metų keičia gyvenamąją vietą: ar prieš sudarant sutartį su kita mokykla vėl vyksta teisės aktuose numatytas vaiko gyvenimo ir mokymosi sąlygų vertinimas ir kartojama dokumentų pateikimo procedūra?

Organizuojant ugdymo procesą šeimoje, Aprašas yra pagrindinis dokumentas, kuriame aprašytos tėvų (globėjų, rūpintojų, įtėvių) ir ugdymo įstaigos atsakomybės, pareigos bei funkcijos (žr. 2 lentelė).

2 lentelė

Ugdymo įstaigos ir tėvų (globėjų, rūpintojų, įtėvių) pareigos, funkcijos

Ugdymo įstaigos (vadovo) pareigos ir funkcijos	Tėvų (globėjų, rūpintojų, įtėvių) pareigos, funkcijos
Padėti organizuoti švietimą šeimoje (3 p.);	Pateikia prašymą ugdymo įstaigai, kad vaikas galėtų ugdytis šeimoje, bei visus su tuo susijusius dokumentus;
Sudaryti vertinimo grupę, paskirti jos vadovą bei nustatyti terminus, per kuriuos turi būti pateikta išvada (12 p.);	Ugdyti vaiką ir (ar) samdyti mokytoją (-us) (11.1 p.);
Vadovo sudaryta komisija kartu su vadovu priima sprendimą, atsižvelgdami į vertinimo grupės išvadas (16 p.);	Ugdyti vaiko vertybines orientacijas (11.2 p.);
Sudaro mokymosi sutartį arba pateikia raštu argumentuotą atsakymą dėl nesutikimo, remdamasis specialistų išvadomis (17 p.);	Sudaryti vaikui sąlygas ugdytis pagal jo amžių ir (ar) gebėjimus atitinkančią programą (11.3.1 p.);
Įregistruoja vaiką Mokinių registre (20 p.);	Sudaryti sveikas ir saugias vaikui ugdymo (ugdymosi) šeimoje sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi (11.3.2 p.);
Aprūpina mokykloje turimais bendrojo ugdymo dalykų vadovėliais (24.2 p.);	Sudaryti sąlygas vaikui ugdytis pagal neformaliojo vaikų švietimo programas mokykloje, pas laisvąjį mokytoją arba kitą švietimo teikėją (11.3.3 p.);
Paskiria mokytojus, konsultuosiančius mokinį (24.3 p.);	Užtikrinti švietimo pagalbos teikimą vaikui, jei jos reikia (11.4.2 punktas);

Ugdymo įstaigos (vadovo) pareigos ir funkcijos	Tėvų (globėjų, rūpintojų, tėvių) pareigos, funkcijos
Su tėvais (globėjais, rūpintojais) susitarti, kokios kompetencijos ir pasiekimai (nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas) bus vertinami ugdymo laikotarpio pabaigoje; susitaria, kokių dalykų mokysis tais mokslo metais, kokie mokinio mokymosi pasiekimai (žinios ir supratimas, gebėjimai, nuostatos) bus vertinami ugdymo laikotarpio pabaigoje. Susitarimas įforminamas mokymo sutarties priedu (24.4 p.);	Užtikrinti mokymosi pažangos ir pasiekimų (ko vaikas mokėsi, ką išmoko, kokiose aplinkose mokėsi) fiksavimą ne rečiau kaip kartą per dvi savaites mokyklos elektroniniame dienynė (11.4.3. p.);
Teikia mokiniui konsultacijas (jei to pageidauja tėvai (globėjai, rūpintojai) ir (ar) mokinys): pagal priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą ne daugiau kaip 18 valandų per mokslo metus, pagal pradinio ugdymo bendrąją programą ne daugiau kaip 32 valandas per mokslo metus, pagal pagrindinio ugdymo bendrąją programą ne daugiau kaip 76 valandas per mokslo metus, pagal vidurinio ugdymo bendrąją programą ne daugiau kaip 44 valandas per mokslo metus (24.5 p.);	Užtikrinti socializaciją pagal nustatytus kriterijus ir pateikti mokyklai įrodymus mokyklos vadovo nustatyta tvarka (11.4.4 p.);
Sudaro dalykų konsultacijų tvarkaraštį ir jį suderina su tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokiniu (24.6 p.);	Užtikrinti sveikatos patikrinimą teisės aktu nustatyta tvarka (11.4.5 p.);
Suteikia prieigą prie elektroninio dienyno tėvams (globėjams, rūpintojams), mokiniui, konsultuojantiems mokytojams, socialiniam pedagogui (24.7 p.);	Užtikrinti atvykimą į mokyklą konsultacijoms, mokymosi pažangai ir pasiekimams patikrinti (11.4.6 p.);
Du kartus per mokslo metus įvertina mokinio mokymosi pažangą ir pasiekimus mokyklos vadovo nustatyta tvarka; nustato mokymosi pažangos ir pasiekimų įvertinimo laiką, baigiantis ugdymo laikotarpiui ir ugdymo procesui, jį suderina su tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokiniu; mokinio mokymosi pasiekimai apibendrinami ir vertinimo rezultatas fiksuojamas vadovaujantis švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtinto Nuosekliojo mokymosi pagal bendrojo ugdymo programas tvarkos aprašo nustatyta tvarka; mokinio mokymosi pažangą ir pasiekimus aptaria su mokiniu ir jo tėvais (globėjais, rūpintojais) (24.8 p.);	Parengti ir pateikti mokyklai kiekvienų mokslo metų ataskaitą ugdymo proceso pabaigoje, vaiko individualios pažangos ataskaitą, kurioje būtų pateikta informacija apie išsiskeltus ugdymo tikslus, naudotus ugdymo išteklius, ugdymo aplinkas, veiklas, kurios vaikui leido pademonstruoti tai, ką išmoko, vaiko ugdymosi stipriąsias ir silpnąsias puses ir sukauptus vaiko, kuris mokosi pagal bendrojo ugdymo bendrąją programą, mokymosi pažangos ir pasiekimų įrodymus – dalykų, kurių vaikas mokėsi tais mokslo metais, atliktas užduotis, atsiskaitomuosius ir kitus darbus, atskleidžiančius dalykų mokymąsi, ugdomas kompetencijas, mokymosi pažangą bei pasiekimus, vaiko mokymosi pažangos ir pasiekimų įsivertinimą, refleksiją dėl ugdymosi šeimoje ir vaiko socializacijos ir kt. (11.5 p.);

Ugdymo įstaigos (vadovo) pareigos ir funkcijos	Tėvų (globėjų, rūpintojų, tėvių) pareigos, funkcijos
Sudaro sąlygas mokiniams dalyvauti mokyklos vykdomose neformaliojo vaikų švietimo programose, renginiuose, akcijose, socialines ir emocines kompetencijas ugdančioje prevencinėje programoje (24.9 p.); Įvertina mokinio socializacijos poreikio užtikrinimą mokyklos vadovo nustatyta tvarka du kartus per mokslo metus pagal išvardintus kriterijus (24.10 p.); Tęsiant vaiko ugdymą (ugdymąsi) šeimoje, prieš kiekvienus mokslo metus mokykla įvertina Klausimyne pateiktą informaciją, su tėvais (globėjais, rūpintojais) ir vaiku aptaria ugdymo (ugdymosi) šeimoje sąlygas, ugdymosi poreikius (25 p.).	Tęsiant vaiko ugdymą (ugdymąsi) šeimoje, prieš kiekvienus mokslo metus iki einamųjų metų rugpjūčio 1 d. mokyklai pateikti užpildytą klausimyną (11.6 p.); Bendradarbiauti su mokyklos vadovu, mokytojais, specialistais sprendžiant vaiko ugdymo (ugdymosi) klausimus, vadovautis jų rekomendacijomis, teikti reikalingą informaciją, sudaryti sąlygas įvertinti ugdymosi šeimoje sąlygas (11.7 p.).

LR Švietimo įstatymo 2 str. 34 dalyje kaip švietimo teikėjas yra įvardijama mokykla, laisvasis mokytojas arba kitas švietimo teikėjas (įstaiga, įmonė, organizacija, taip pat valstybės narės juridinis asmuo ar kita organizacija ar jų padaliniai, įsteigti Lietuvos Respublikoje, kuriems švietimas nėra pagrindinė veikla), LR įstatymų nustatyta tvarka turintys teisę vykdyti švietimą. Suprantama, kad asmenims, teisiškai atstovaujantiems nepilnamečiams ugdymo(si) šeimoje proceso metu, teisę ir prievolę apibrėžia Įstatymo 31¹ straipsnis. Įstatymo 37 straipsnio 1 punktą įtvirtina atsakomybę už švietimo kokybę: „Už švietimo kokybę atsako švietimo teikėjas ir savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija (dalyvių susirinkimas). Formaliojo švietimo kokybę užtikrina valstybė (...)“. Valstybė, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai (per kitas sau pavaldžias institucijas) kontroliuoja sau pavaldžias švietimo įstaigas, ugdymo kokybę gali užtikrinti prižiūradama ugdymo proceso organizavimo santykių su Įstatymo 43 straipsnio 11 punkte nurodomos mokyklos, kaip švietimo įstaigos, funkcijomis: „Mokykla privalo užtikrinti sveiką, saugią, užkertančią kelią smurto, prievartos apraiškoms ir žalingiems įpročiams aplinką, ugdymo, mokymo, studijų, švietimo programų vykdymą, atvirumą vietas bendruomenei, mokymo sutarties sudarymą ir sutartų įsipareigojimų vykdymą, geros kokybės švietimą.“ Vis dėlto kaip yra užtikrinama kokybė, jei ugdymo(si) procesas organizuojamas šeimoje? Akivaizdu, kad šeima, kurioje ugdomas vaikas, perima mokyklos funkcijas: privalo užtikrinti edukacinę aplinką, ugdymo(si) programų vykdymą, sutartų įsipareigojimų vykdymą bei ugdymo kokybę. Ar reikėtų daryti prielaidą, kad ugdymo įstaiga perima ugdymo(si) šeimoje kokybės vertinimo ir kontroliavimo funkciją? Teisinių dokumentų turinio analizė atskleidžia, kad mokykla įvairius ugdymo(si) proceso vertinimo ir kontrolės ar ugdymo priežiūros procesus pradeda nuo tėvų (globėjų, rūpintojų ir tėvių) užpildyto klausimyno turinio vertinimo, ugdymosi aplinkos patikrinimo, vaiko pasiektų rezultatų vertinimo.

Norisi atkreipti dėmesį į Aprašo 1 priede pateiktą Klausimyną tėvams (globėjams, rūpintojams) ir vaikui dėl ugdymosi šeimoje sąlygų (toliau – Klausimynas). Klausimyną pildantiems tėvams (įtėviams, rūpintojams, globėjams) keliami reikalavimai pateikti planuojamą kiekvienos savaitės dienos tvarkaraštį, nurodyti, kokie skaitmeniniai ištekčiai ir programos bus naudojami. Taip pat prašoma pažymėti, kokia filosofija bus vadovaujama organizuojant ugdymą(si), kokie vaiko įgūdžiai bus stiprinami, kaip bus planuojama įgyvendinti pedagoginės psichologinės tarnybos/švietimo pagalbos tarnybos rekomendacijas ir t. t. Akivaizdu, kad, atsakant į klausimus, ugdymąsi šeimoje organizuojantys asmenys turi pademonstruoti pedagoginiam darbui reikalingus gebėjimus ar jų dalį, bet teisės aktuose nėra numatyta galimybė tėvams (įtėviams, rūpintojams, globėjams) gauti paramą ir profesionalias konsultacijas iš ugdymo įstaigos, kurios leistų kokybiškai ir tikslingai užpildyti klausimyną bei pasiruošti ugdymo(si) šeimoje organizavimui. Klausimyno antrąją dalį pildantiems ugdytiniams reikia atsakyti į klausimus: ar Tu nori būti ugdomas (ugdytis) šeimoje ir kodėl? Kokios Tavo idėjos apie ugdymąsi šeimoje ir su tuo susiję lūkesčiai bei poreikiai? Prašoma pateikti savo komentarus, susijusius su ugdymo(si) procesu. Kyla klausimų: jei vaikas pareiškia, kad nenori ugdytis šeimoje, bet negali pagrįsti savo nuomonės, ar jam atstovaujantys asmenys netenka teisės pasirinkti tokią ugdymo formą? Kokio amžiaus vaiko nuomonė vertinama kaip realus pagrindas nesuteikti šeimai tokios teisės? Ar vaikas yra pajėgus suprasti ugdymo proceso tikslus, turinį bei kitus ugdymo kokybę atspindinčius faktorius, išsakyti adekvačius poreikius, susijusius su ugdymo(si) procesu bei kokybe?

Išanalizavus teisės aktus, reglamentuojančius ugdymo(si) šeimoje procesą, darytina prielaida, kad teisiniuose dokumentuose stokojama aiškaus ugdymo(si) šeimoje proceso eigos ir dedamųjų apibrėžimo ir reglamentavimo. Straipsnyje išryškinti diskusiniai klausimai suponuoja įvairias interpretacijas kiekvienoje šeimoje, ugdymo įstaigoje ar savivaldybėje.

Išvados

Ugdymas(is) šeimoje suprantamas kaip pavienio savarankiško ugdymosi forma, kai mokins nuolat individualiai ir nuosekliai mokosi visų dalykų pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ar vidurinio ugdymo programas šeimos aplinkoje. Jis yra mokomas tėvų (įtėvių, globėjų, rūpintojų) ir (ar) samdomo mokytojo (-ų) bei konsultuojamas mokyklos, su kuria sudaryta mokymo sutartis, mokytojo (-ų).

Europos Sąjungoje ugdymas(is) šeimoje (taip, kaip jis suprantamas Lietuvoje) yra įteisintas tik 13-oje šalių. Kiekviena šalis savarankiškai nusprendžia, kaip reglamentuoti vaiko ugdymąsi ne ugdymo įstaigoje, atsižvelgdama į tai šaliai būdingas socialines, politines, ekonomines, kultūrines aplinkybes.

Lietuvoje ugdomąsi šeimoje reglamentuoja LR įstatymai ir poįstatyminiai aktai. Renkantis ugdomą(si) šeimoje, už ugdomo(si) kokybę atsakomybę prisiima tėvai, o ugdomo įstaiga ir kitos suinteresuotos vaiko gerove institucijos atlieka tik padėjėjų, proceso organizavimo bei kontrolės (ar stebėjimo) funkcijas.

Identifikavus, kad vaiko mokymosi pažanga yra nepakankama, mokymosi pasiekimai neatitinka nustatytų standartų, ugdytinis yra grąžinamas mokyti į mokyklą.

Išanalizavus teisinius dokumentus, reglamentuojančius ugdomo(si) šeimoje procesą, darytina prielaida, kad teisiniuose dokumentuose stokojama aiškaus ugdomo(si) šeimoje proceso dedamųjų reglamentavimo. Nėra aiškiai apibrėžta, kokią mokyklą tėvai gali rinktis – savo gyvenamojoje savivaldybėje ar bet kurioje Lietuvos savivaldybėje esančią mokyklą. Pažymėtini klausimai, susiję su ugdytinio žinių ir gebėjimų patikrinimo ir vertinimo periodiškumu, pasiekimų vertinimo būdais, ugdomo(si) proceso organizavimu. Atlikus teisinių dokumentų analizę, išryškėjo poreikis aiškesnių ir labiau apibrėžtų ugdomo(si) šeimoje kokybės stebėsenos parametrų įvardijimo. Diskutuotinas dokumentų, kuriuos tėvai ir ugdytinis turi užpildyti ir pateikti ugdomo įstaigai, turinys ir tikslingumas.

Literatūra

- Ajeng Apriliana, A., Icmi, N., & Suryono, Y. (2019). The role of homeschooling in the modern era. *Proceedings of International Conference on Meaningful Education*, 19, 511–518. <https://doi.org/10.18502/kss.v3i17.4678>; <http://bit.do/fQxkf>
- Balevičienė, S. (2020). Vaiko ugdomas(is) namuose ir šeimoje: ką mes apie tai žinome? *Švietimo problemos analizė*, 6(184), 1–12.
- Calvert education (2020). Top 5 reasons why parents homeschool their kids. <https://www.calvert.edu/top-5-reasons-parents-homeschool-kids#:~:text=Get%20A%20Higher%20Quality%20Education,To%20Another%20State%20Or%20Country>
- Carlson, J. F. (2020). Context and regulation of homeschooling: Issues, evidence, and assessment practices. *School Psychology*, 35(1), 10–19. <https://doi.org/10.1037/spq0000335>
- European Commission/EACEA/Eurydice (2018). *Home education policies in Europe: Primary and lower secondary education*. Eurydice Report. Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/s/tAqI>
- Gerst, S. (2017). *Partnering with homeschoolers: Collaborations between homeschoolers and public schools* [MA Research Paper, University of Northern Iowa].
- Haq, S., Asbari, M., Sukriyah, Novitasari, D., & Abadiyah, S. (2022). The homeschooling head performance: How the role of transformational leadership, motivation, and self-efficacy? *International Journal of Social and Management Studies*, 3(1), 167–179. <https://doi.org/10.5555/ijosmas.v3i1.96>
- Kaur, G. (2018). Home schooling – advantages and disadvantages. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 2, 92–96.

- Knowles, J. G., Marlow, S. E., & Muchmore, J. A. (1992). From pedagogy to ideology: Origins and phases of home education in the United States, 1970–1990. *American Journal of Education*, 100, 195–235.
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489, Vilnius. Aktuali suvestinė redakcija (2021-01-01 – 2021-08-31).
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 papildymo 31-1 straipsniu įstatymas. 2019 m. gruodžio 3 d. Nr. XIII-2593, Vilnius.
- Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir sporto ministro 2012 m. rugsėjo 26 d. įsakymas Nr. V-1405 „Dėl mokinių mokymo stacionarinėje asmens sveikatos priežiūros įstaigoje ir namuose organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, Vilnius. Aktuali suvestinė redakcija 2020-07-25.
- Lubienski, C., Puckett, T., & Brewer, T. J. (2013). Does homeschooling ‘work’? A critique of the empirical claims and agenda of advocacy organizations. *Peabody Journal of Education*, 88(3), 378–392. <https://doi.org/10.18502/kss.v3i17.4678>
- Mackenzie, D. (2018). *School shouldn't end when the bell rings: an exploratory homeschooling study*. (Publication No. 21) [MA Research Paper, Western University]
- Martin-Chang, S. L., Gould, O. N., & Meuse, R. E. (2011). The impact of schooling on academic achievement: Evidence from homeschooled and traditionally schooled students. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 43(3), 195–202. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0022697>
- Mohanty, S., Joyce, C. M., Delamater, P. L., Klein, N. P., Salmon, D., Omer, S. B., & Bутtenheim, A. M. (2020). Homeschooling parents in California: Attitudes, beliefs and behaviors associated with child's vaccination status, 38(8), 1899–1905. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2020.01.026>
- Neuman, A., & Guterman, O. (2020). Different solutions to similar problems: parents' reasons for choosing to homeschool and social criticism of the education system, *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 34(4), 1–18. <https://doi.org/10.1080/09518398.2020.1720852>; <http://bit.do/fQxi3>
- Neuman, A., & Guterman, O. (2016). Structured and unstructured homeschooling: a proposal for broadening the taxonomy. *Cambridge Journal of Education*, 355–371. doi: <https://doi.org/10.1080/0305764X.2016.1174190>
- Pett's, R. J., Carlson, D. L., & Pepin, J. R. (2021). A gendered pandemic: Childcare, homeschooling, and parents' employment during COVID-19. *Supplement: Feminist Frontiers*, 28(S2), 515–534. <https://doi.org/10.1111/gwao.12614>
- Ray, B. D. (2017). A systematic review of the empirical research on selected aspects of homeschooling as a school choice, *Journal of School Choice, International Research and Reform*, 11(4), 604–621. <https://doi.org/10.1080/15582159.2017.1395638>; <http://bit.do/fJVhs>
- Renzulli, L. A., Werum, R. E., & Kronberg, A. K. (2020). The rise of homeschooling regulation in the era of school choice: Legislative and judicial trends, 1972–2009. *Sociological Forum*, 35 (2), 297–322.
- Rudner, L. M. (1999). *Scholastic achievement and demographic characteristics of home school students in 1998*. University of Maryland. <http://bit.do/fQSoZ>

- Visuotinė lietuvių enciklopedija (2021). Ugdymas. *vle.lt enciklopedija*. Žiūrėta 2022 m. spalio 10 d. per <https://www.vle.lt/straipsnis/ugdymas/>
- Vyšniauskaitė, M. (2019). Mokymas namuose – atgal į ateitį. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. <http://bit.do/fJVjv>
- Zhao, Y., Guo, Y., Xiao Ranke Zhu, Y., Sun, W., Huang, W., Liang, D., Tang, T., Zhang, F., Zhu, D., & Jie-Ling (2020). The effects of online homeschooling on children, parents, and teachers of grades 1–9 during the COVID-19 pandemic (2021). *Medical Science Monitor*, 1–10. <https://doi.org/10.12659/msm.925591>
- Zhonglu, L., & Zeqi, Q. (2018). How does family background affect children's educational achievement? Evidence from contemporary China. *The Journal of Chinese Sociology*, 5(13), 1–21. <http://bit.do/fJVh8>

The Process of Home-Schooling in the Family: Theoretical Concept and Legal Regulation

Edita Naidaitė¹, Eglė Stasiūnaitienė²

¹ Kaunas Maironis University Gymnasium, Gimnazijos g. 3, Kaunas, LT-44286, Lithuania, edita.naidaite@vdu.lt

² Vytautas Magnus University, Academy of Education, K. Donelaičio g. 52, Kaunas, LT-44244, Lithuania, egle.stasiunaitiene@vdu.lt

---

Summary

Home-schooling in the family is considered an autonomous method of organizing individual education when a child is educated in a family and community environment, invoking various learning tools, allowing being educated at his/her own pace, according to his/her needs and interests.

In the article, the conception of home-schooling in Lithuania is defined, highlighting the debatable questions of the legal regulation of the home-schooling process. In order to achieve the research goal, the descriptive approach to phenomenon research was chosen, along with the methodology of partially structured data analysis of content. The descriptive analysis of scientific resources and the analysis of data content have been applied, aiming to answer the questions of the research: How is home-schooling understood? How is it legally regulated in Lithuania? The article is prepared according to the evaluation of objective scientific and legal resources, as well as the evaluation of text characteristics.

In the article, the generalized results of scientific researches are presented. The conception of home-schooling in Lithuania is defined, the discussion questions of the legal regulation of the home-schooling process are highlighted, as well as the duties, functions, and responsibilities

of the educational institution and family. After reviewing the legal instruments governing the home-schooling process, it is assumed that the legal regulation lacks clear legislation governing the components of home-schooling.

Keywords: *student, family, home-schooling (education in the family), legal regulation of home-schooling.*

Gauta 2022 04 02 / Received 02 04 2022
Priimta 2022 12 22 / Accepted 22 12 2022